

UOT 008

Züleyxa Allahverdi qızı Qurbanova

Azərbaycan Texniki Universiteti

Baş müəllim

e-mail: zuleyxaqurbanova442@gmail.com

ŞƏRQ VƏ QƏRB MƏDƏNİYYƏTLƏRİ İNTEQRASIYA KONTEKSTİDƏ

Xülasə: Müasir zamanda mədəniyyətlərin, dünyagörüşlərin və ideyaların dialoqu yalnız qarşılıqlı anlaşma və dözümlülük fonunda mümkündür. Elmi-nəzəri fikirdə aksioma çevrilmiş qənaətə görə, bəşəriyyət elə bir tarixi dövərdə yaşayır ki, hətta konfliktlərin sərhədlərini mədəniyyət faktoru müəyyən edir. Bu gün Şərqlin və Qərbin əsas dəyər sistemlərinin və mənəvi ideallarının toqquşması müşahidə olunur. Şərq təfəkküründə ənənəçilik özünü daha çox göstərir. O, yenilikçi fəaliyyətə müəyyən dərəcədə maneə yaradır. Məqalədə qeyd olunan problemə rəşional fikir süzgəcindən keçirilmiş mülahizələr bildirilmişdir.

Açar sözlər: Şərq və Qərb, mədəniyyət, sivilizasiya, ideya, mənəvi ideal, real aləm, əşyavi dünya.

Fransız filosofu Deni Didro bildirir ki, bəşər tarixində uğur qazanmış liderlər dəfələrlə aşağıdakı tezisni doğruluğunu sübut etmişlər: görkəmli xadimlər novator ideyaları ilə bəşəriyyəti ilhamlandırır, digər insanlara enerji mənbəyi olub, xalqlara, millətlərə, dövlətlərə və ən nəhayət, dünyaya təsir göstərə bilmişlər. Bu insanlar qlobal təfəkkürə malik olublar. Qlobal təfəkkür idrak prosesinin keyfiyyət baxımından elə bir formasıdır ki, dünyanın, ölkələrin və xalqların geniş miqyaslı problemlərinə dair iri həcmdə informasiyanı emal etməyə qadirdir. Qlobal düşünən insan problemə bütövlükdə yanaşaraq gələcəkdə xalqların, dövlətlərin, insan birliklərinin mənəvi, sosial və ya iqtisadi inkişafına xidmət edə biləcək həll yollarını təklif edir.

Müasir gündə mədəniyyətlərin, dünyagörüşlərin və ideyaların dialoqu yalnız qarşılıqlı anlaşma və dözümlülük fonunda mümkündür. Bu gün Şərqlin və Qərbin əsas dəyər sistemlərinin və mənəvi ideallarının toqquşması daha çox müşahidə olunur [1].

Razılaşmaq olar ki, bu günün özündə belə dünyagörüş və ideyaların dialoqu açıq və ya gizli şəkildə Şərqlin və Qərbin bir-birlərinə öz dəyər sistemlərini məcburi aşılamasından ibarətdir. Lakin mədəniyyətlərarası dialoq, o cümlədən ideyalar dia-

loqu sadəcə dözümlülük fonunda milli maraqların müdafiəsindən ibarət olmamalıdır. Bütün kommunikativ məkanda dialoq münasibətlərindəki gözlənilən tolerantlıq son etibarı ilə səmərəli nəticələr verməlidir. Dialoq iştirakçıları bir-birini eşitmək, dinləmək bacarıqlarını inkişaf etdirərək öz yanaşma və dünyagörüşlərini təkmilləşdirməyə can atmalıdırlar. Dialoqun nəticələri qlobalizasiya proseslərinə uğramış bəşər birgəyaşayışı dəyərlər sisteminin transformasiyasına xidmət etməlidir.

Müasir dünyagörüşün kulturoloji və fəlsəfi sistemləri sivilizasiya miqyasında baş verən böhranı dərk edərək bəşər cəmiyyətinin inkişafının mümkün alternativ yollarının axtarışındadır. Qlobalaşma şəraitində sivilizasiyanın inkişaf yollarının axtarışında mədəniyyətlərin dialoqu fonunda müxtəlif fəlsəfi və kulturoloji ideyaların qarşılıqlı təsiri qaçılmazdır. Danılmaz faktdır ki, ideyaların dialoqu bəşəriyyətin perspektiv mədəni inkişafının təməli, bünövrəsidir.

İctimai və elmi fikrin inkişafında dialoqun rolu, təfəkkürün məhsulu olan fikir, ideya sivilizasiyanın ruhunu təşkil edir. XXI əsrdə millətin inkişafı, onun qlobal səviyyədə ucalması dövrün tələblərinə cavab verən intelleksiz və nəzəri bünövrəsiz mümkün deyildir. Qədim Şərq müdriki Mo-tzı fikrin inkişafında dialoqun müstəsna əhəmiyyətini vurğulayırdı. Onun fikrincə, dialoq həqiqət və yalanı müəyyən etməyə, fikir birliyi və fərqliliyi izah edən, təbiətin və cəmiyyətin inkişaf qanunauyğunluqlarını axtarır tapmağa kömək edən vasitədir. İdeyaların inkişafı prosesində istər qədim dövrün müdrikləri, istərsə də müasir dövrün intellektualları dialoqun xüsusi rolunu qeyd edirlər [2; s.91-97].

Bəşəriyyətin fikir tarixi göstərir ki, düşüncə tarixində hegemonluq mümkün ola bilən hadisə deyildir. Eyni bir hadisə və ya əşyaya müxtəlif insanların müxtəlif fikri ola bilər. Fəlsəfi və ya kulturoloji fikir tarixinə nəzər salsaq aydın olur ki, tarixən bir ideyanı digər ideya ilə məhv etmək mümkün olmayıb.

Bu sahədə olan hər hansı bir təşəbbüs absurd nəticələr verir.

Yeni ideyalar dialoq prosesində yaranır. Dialoq bir tərəfli monoloq deyildir. Cəmiyyətə təsir edəcək ideya hər zaman dəqiq ifadə olunaraq geniş auditoriyaya çatdırılmaq imkanı əldə edir. İki ideya arasında mübadilə artıq üçüncü ideyanın yaranmasına səbəb ola bilər. İdeyalar dialoqunun, fikir mübadiləsinin də önəmli cəhəti məhz budur.

Müasir dövrdə müxtəlif kulturoloji ideya və nəzəriyyələr özündə tarixən formalaşan mədəni ənənələrini əks etdirən milli və dövlətçilik xüsusiyyətlərini əks etdirir. Bu gün qeyri-stabil şəraitdə sülh və dayanıqlı inkişaf aktual məsələ olaraq qalır. Bu gün qarşılıqlı ideyalar dialoqu terrorizmə və mədəni-ideoloji hegemonluğa qarşı bir çağırışdır.

Tarixilik baxımından hər bir fikir, ideya və ya nəzəriyyə yarandığı tarixi dövrün inkişaf təmayülləri ilə məhdudlaşır. Müasir dövr mövcud tarixi fikir irsinə arxalanaaraq gələcəyin inkişafını ehtiva edir. Varisliyə arxalanan tərəqqi – günün tələbidir.

Hər bir xalqın sosial inkişafı müxtəlif tarixi şəraitdə baş vermişdir. Həmin inkişaf özəllikləri xalqların ali psixi funksiyalarında və həmin funksiyaların unikal şəxsiyyətlərin simasında fərdi qaydada təzahüründə özünü göstərir. Bunun səbəbi müxtəlif monomədəniyyət və polimədəniyyətlərə mənsub olan insanların əşyavi və ətraf aləminin, obrazlı-ışarə sistemlərinin, sosial-normativ məkanın müxtəlif səviyyələrdə qavraması, dərk etməsi, izahı və dəyərləndirilməsindədir. Bəşəriyyət durmadan real aləmin mənə və əşyavi dünyasını yaratmaqdadır. Şərq və Qərb sivilizasiyaları müxtəlif tarixi mərhələdə reallığın qurulması və ona münasibətin formalaşmasının özünəməxsusluğu olmuşdur ki, bu da öz növbəsində mədəniyyətlərin dialoqu hadisəsini gündəmə gətirmişdir. Müasir dövrdə ən aktual problemlərdən biri milli özünü-təcrid və qloballaşma kimi iki kənar hal arasında optimal nisbətin tapılmasıdır. Qloballaşma prosesi elm, texnika, texnologiya ilə – ümumbəşəri dəyərlərlə yanaşı milli kimliyi müəyyən edən mədəni-mənəvi amillərə də sirayət etməyə cəhd göstərir. İstər düşünülmüş şəkildə, istərsə də qərəzsiz olaraq – fərqi yoxdur. Belə bir şəraitdə ilk növbədə nələri qorumaq lazım olduğunu, məhz hansı məsələlərdə məqsədyönlü surətdə ənənəvi, konservator olmağın labüdlüyünü ziyalılar müəyyənləşdirməlidirlər. Yeri gəlmişkən, əsrin əvvəlində bizim böyük ziyalılarımız oriyentir kimi “türkçülük, islamçılıq və müasirliyin vəhdəti” prinsipini tövsiyə edirdilər ki, bu prinsip indi də aktuallığını saxlamaqdadır [3].

Bununla belə, bizcə, ilk növbədə meyarlar müəyyənləşməlidir. İdeal halda biz özümüzü necə təsəvvür edirik və ya bizim milli-mənəvi idealımız nədən ibarətdir? İndi biz hansı real durumdayıq və daşdığımız hansı keyfiyyətləri məhz milli səciyyə kimi qiymətləndirmək olar? Keçmişə də məhz bu real durum və ideal prizmasından, onun əsasında formalaşan meyarlardan çıxış edərək yaşamaq lazımdır. “Soy-kökə qayıdış” çağırışında qorxulu olan məqam bundan ibarətdir ki, biz keçmişimizdə olan istənilən keyfiyyəti milli invariant kimi və pozitiv cəhət kimi qəbul edə bilmərik. Həqiqi milli keyfiyyətlər milləti yaşadan, onu inkişaf etdirən keyfiyyətlərdir. Bu baxımdan, keçmişimizdən qalan, lakin tərəqqiyə deyil, tənəzzülə xidmət edən cəhətləri yaşatmaqdan, onlardan xilas olmaq yolu tutulmalıdır. Lakin biz yenə də nəyin pozitiv, nəyin neqativ, yaxud nəyin həqiqi, nəyin saxta olduğunu aydınlaşdırma bilmək üçün keçmişdən daha çox bu günümüzdə və gələcəyimizə, milli-mənəvi idealımıza xidmət etməliyik.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Бахтин, М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва: Художественная литература, -1975.
2. Камашев, С.В. Диалог мировоззрений - основание для безопасного развития мировой цивилизации // «Философия образования», № 5 (44), - 2012, стр. 91-97;
3. Мухина, В. Диалог идей в великом идеополе общественного сознания.

Зулейха Аллахверди кызы Гурбанова

КУЛЬТУРА ВОСТОКА И ЗАПАДА В КОНТЕКСТЕ ИНТЕГРАЦИИ

Резюме: В современную эпоху диалог культуры, мировоззрений и идей возможен только на фоне взаимопонимания и толерантности. Сегодня наблюдается столкновение основных ценностных систем и нравственных идеалов Востока и Запада. В Восточном мышлении сильно проявляется традиционность. Она ставит огромные барьеры перед всякой новаторской деятельностью. Нравственные запреты, пройдя через фильтры рациональной мысли, ограничивались правовыми правилами.

Ключевые слова: Восток и Запад, культура, цивилизация, идея, моральный идеал, реальная среда, утопический мир.

Zuleykha Allahverdi qizi Qurbanova

WESTERN AND EASTERN CULTURE IN THE CONTEXT OF INTEGRATION

Summary: Nowadays the dialogue of the ideas and worldview cultures in the modernity is possible only in the interactional understanding and stability. Today it's watching Eastern and Western main value systems and ideas collision. Eastern mentality tradition is the most powerful thing. It has great bounders before every innovativ activity. Moral prohibition limited rational thought filter with law rules.

Key words: North and West, culture, idea, civilization, moral ideal, re al environment, utopian world.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 29.03.2022

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 01. 04. 2022

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 06. 04. 2022

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:

fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Tamilla Əhmədova